

Leefbaarheid: feiten in beeld

pon

kennis in uitvoering

Begrip voor leefbaarheid

Leefbaarheid: feiten in beeld

is een serie die maandelijks verschijnt.

Elke uitgave bevat de meest recent beschikbare cijfers. Het kan voorkomen dat beschikbare gegevens ouder zijn dan 2007 of 2008.

Leefbaarheid: feiten in beeld

Begrip voor leefbaarheid

De komende maanden brengt het PON in opdracht van de provincie Noord-Brabant de serie *Leefbaarheid: feiten in beeld* uit. Deze serie stelt de leefbaarheid in Noord-Brabant centraal. *Leefbaarheid: feiten in beeld* is bedoeld voor iedereen die iets wil weten over leefbaarheid en de feiten en cijfers die daarachter schuil gaan. Iedere uitgave behandelt een onderwerp met betrekking tot leefbaarheid, komt met objectieve gegevens en geeft waar mogelijk de beleving van Brabanders over een thema weer. Deze eerste publicatie gaat over de definitie van 'leefbaarheid' en mogelijke indicatoren van leefbaarheid. Ook is er aandacht voor de factoren die de beleving van de leefbaarheid beïnvloeden. Om de leefbaarheid in Noord-Brabant in kaart te brengen is informatie verzameld uit verschillende rapporten. In verband met de leesbaarheid is niet altijd de bron bij de tekst vermeld.

Verschillende definities van leefbaarheid

Bij het woord leefbaarheid heeft ieder een eigen betekenis en iedereen vult het woord op een eigen manier in. De één denkt aan de kwaliteit van het leefmilieu en aan factoren als luchtkwaliteit en omgevingslawaai. De ander denkt bij leefbaarheid aan de kwaliteit van de fysieke woonomgeving en een derde aan de sociale kwaliteit van de woonomgeving.

Het programma 'leefbare dorpen en leefbare wijken' van de provincie Noord-Brabant hanteert de volgende definitie: 'Het wonen in een prettige en veilige omgeving, met de mogelijkheid om (thuis of in de buurt) gebruik te kunnen maken van (eenvoudige) zorg-, welzijn- en gemakdiensten.' Daarmee geeft de provincie een eigen definitie die de kern van de definities van anderen in zich draagt.

Verschillende definities die worden gehanteerd:

Een wetenschappelijke benadering

De wetenschappelijke literatuur kent uiteenlopende definities van 'leefbaarheid'

en verwante begrippen als 'quality of life', 'kwaliteit van de leefomgeving', 'welbevinden van burgers' en 'duurzaamheid'. Het belangrijkste raakvlak tussen deze verschillende begrippen is dat ze ieder op een eigen manier invulling geven aan de verhouding van mens tot leefomgeving. De omgeving is daarbij het object. Vanuit menselijk perspectief wordt gekeken naar de omgeving. De mens geeft de omgeving betekenis in termen van leefbaarheid. Hierbij is het voor bewoners belangrijk of de omgeving aansluit op de wensen en behoeften die zij stellen aan het leven (Leidelmeijer en Van Kamp, 2003).

Huis-, tuin en keukengebruik

Een huis-, tuin en keukeninvulling van het begrip leefbaarheid is: 'de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld' (De Leefbaarometer). Van Dale definieert leefbaarheid als 'geschikt om erin of ermee te kunnen leven'. Het PON hanteert de volgende richtlijn: 'de meetlat die aangeeft of het goed toeven is in de buurt'.

Andere interpretaties van het begrip

Met het begrip leefbaarheid wordt aangegeven hoe aantrekkelijk en geschikt een gebied of gemeenschap is om te wonen of te werken. Iedereen heeft een idee van de betekenis, maar de exacte omschrijving is sterk afhankelijk van tijd en plaats. Het is deels een subjectief begrip. Zo kan voor niet-economisch afhankelijke bewoners van een toeristenplaats een bepaalde situatie in het hoogseizoen onleefbaar zijn, terwijl voor een lokale toeristische ondernemer het oordeel over de leefbaarheid op dat moment heel anders kan luiden (Wikipedia). Dit diffuse en multidimensionele karakter van het begrip maakt het lastig om tot een eenduidige definitie te komen.

Duidelijk is dat leefbaarheid op lokaal niveau iets anders kan betekenen dan op regionaal vlak. Zo hangt leefbaarheid samen met waarderingen, die van persoon tot persoon kunnen verschillen. Ook hangt het beeld van leefbaarheid samen met de projectie die mensen hebben van hun directe omgeving (PON jaarboek, 2005).

Kernachtig gezegd wordt met leefbaarheid bedoeld op de kwaliteit van de woon- en leefomgeving in de meest brede zin van het woord. Leefbaarheid bestaat uit een meetbare, objectieve kant en een subjectieve: wat voor de ene bewoner een leefbaar dorp of leefbare wijk is, hoeft dat voor een ander niet te zijn (het PON).

In het bovenstaande zijn verschillende interpretaties van het begrip leefbaarheid aan de orde gekomen. Binnen verschillende contexten kent het begrip uiteenlopende interpretaties. Deze interpretaties hebben één overeenkomst: het handelt om zowel fysieke als sociale aspecten en om objectieve en subjectieve dimensies. Het Planbureau voor de Leefomgeving raadt het streven naar de 'ultieme' definitie van leefbaarheid af, evenals een definitieve lijst van kenmerken. Beter is het om keuzes te maken in de breedte en diepte van wat onder leefbaarheid wordt verstaan (ofwel, wat wél en wat níet wordt meegenomen) en daarover expliciet te zijn.

Indicatoren voor leefbaarheid

Bij de beoordeling van leefbaarheid spelen verschillende factoren een rol.

Volgens Wikipedia zijn deze factoren:

- De aanwezigheid van voldoende voorzieningen zoals scholen, winkels, parkeerfaciliteiten, openbare verlichting, groen en openbaar vervoer.
- Aspecten die (sociale) veiligheid bepalen zoals inbraak, drugsgebruik, vandalisme en verkeer.
- Milieu gerelateerde zaken zoals vervuiling, zwerfvuil, bodemverontreiniging, luchtkwaliteit en geluidsoverlast.
- De kwaliteit van de openbare ruimte zoals een eventueel verloederd straatbeeld. Voorbeelden van een verloederd straatbeeld zijn: leegstand, autowrakken of zeerlangparkeerders, kapotte speeltoestellen en een slechte onderhoudsstaat van parken en straten.
- Sociale kenmerken zoals de aanwezigheid en kwaliteit van buurtcontacten en vormen van burenhulp.
- De mate waarin de overheid de regels, die zij zelf heeft opgesteld, op het gebied van leefbaarheid handhaaft.

Uit verschillende definities van leefbaarheid leidt het PON af dat het bij de beoordeling van leefbaarheid gaat om:

- De bevolkingssamenstelling: opbouw en samenhang.
- Wonen en woonomgeving: de kwaliteit en tevredenheid over de woning en de woonomgeving.
- Welzijn: de kwaliteit en het gebruik van welzijnsvoorzieningen en -activiteiten.
- Voorzieningen: de kwaliteit en kwantiteit van winkel- en horecavoorzieningen.

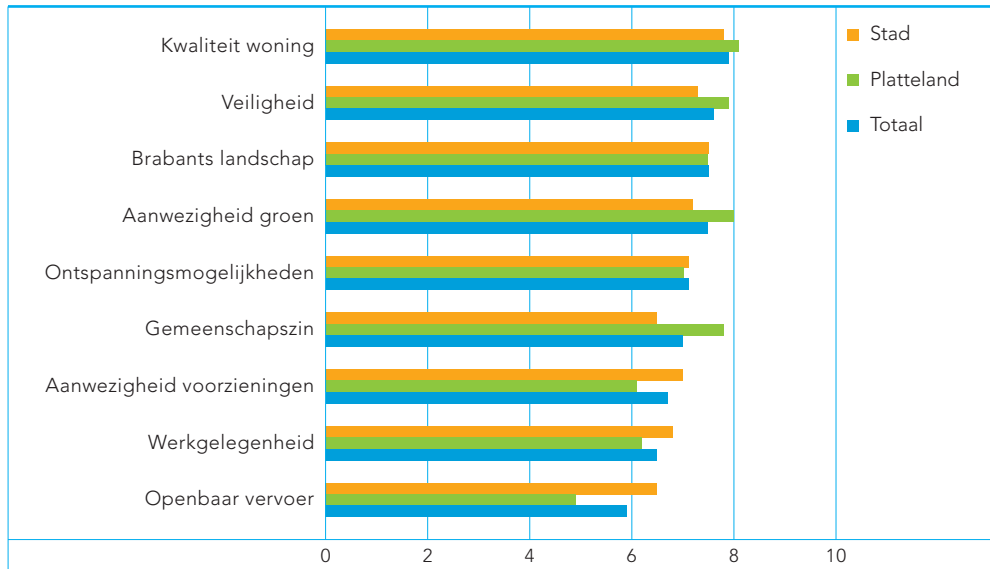
- Cultuur en sport: de mate waarin aan cultuur- en sportbeoefening kan worden gedaan.
- Relatie burger-overheid: hoe gaat men met elkaar om.
- Veiligheid: de objectieve veiligheid en hoe die ervaren wordt.
- Verkeer en vervoer: de mobiliteit en vervoersmogelijkheden.
- Recreatie: de mogelijkheden om in de directe omgeving te kunnen recreëren.
- Werk en bedrijvigheid: de economische vitaliteit van het gebied.
- Natuur en milieu: de groene kwaliteit van de leefomgeving.
- Relatie bebouwde kom - buitengebied: wordt de verdere omgeving ook tot de leefomgeving gerekend?

De onderwerpen van de volgende uitgaven in deze serie *Leefbaarheid: feiten in beeld* zijn afgeleid van deze indicatoren.

Bepalende factoren onder de loep

De meeste mensen in Nederland wonen naar volle tevredenheid. Zij zijn niet alleen tevreden over hun woning, maar ook over de wijk of buurt waarin zij wonen. Het gemiddelde rapportcijfer dat bewoners aan hun buurt geven komt uit op een 7,7. De meerderheid van de Nederlanders is tevreden (ongeveer 80%) tot zeer tevreden (6%) over hun buurt.

Brabanders waarderen de meeste aspecten van hun woonomgeving positief. De kwaliteit van de woning krijgt gemiddeld een 7,9. Op bepaalde thema's zijn verschillen op te merken tussen bewoners van het platteland en de stad. Ieder woonmilieu kent volgens deze verschillen zijn eigen kwaliteiten en voordelen. De kwaliteit van de woning, aanwezigheid van het groen, de veiligheid en de gemeenschapszin scoren op het platteland hoger dan in de stad. Daar tegenover staat dat ontspanningsmogelijkheden, aanwezigheid van voorzieningen, werkgelegenheid en het openbaar vervoer in de stad positiever worden gewaardeerd.

figuur 1 Tvreidenheid woonomgeving

Bron: Telos (2008)

De bovenstaande resultaten klinken mooi maar verhullen ook grote waarderingsverschillen onder de bewoners. Ongeveer één op de acht mensen heeft het namelijk beduidend minder getroffen met de wijk of buurt en beoordeelt deze negatief.

De mening van de burger

De betekenis van het begrip leefbaarheid is voor ieder individu anders. Deze betekenis is sterk afhankelijk van de factoren tijd en plaats.

Het bewonersoordeel blijkt deels van hun woonlocatie af te hangen en deels van hun persoonlijke achtergrond. Zo geven bewoners van stedelijke woonmilieus hun buurt vaker een onvoldoende dan bewoners die in een dorpse of landelijke omgeving wonen. En als we kijken naar hun persoonlijke achtergrond dan zijn ontevreden bewoners verhoudingsgewijs vaker huurder dan koper, vaker allochtoon dan autochtoon en vaker jong dan oud. Verschillen tussen inkomensgroepen spelen een beperkte rol.

Geografische kenmerken en persoonlijke karakteristieken van bewoners spelen een rol in waardering van de woonomgeving. Toch bieden ze onvoldoende verklaring voor de verschillen in waardering. Zo blijkt dat de meerderheid van de bewoners ook in de relatief minst gewaardeerde gebieden positief oordeelt over hun woonomgeving. Daarom is het lastig om op basis van verschillen in type woonomgeving (zoals woonmilieu, mate van stedelijkheid en het wel of niet wonen in een achterstandswijk) en persoonlijke kenmerken (zoals leeftijd, inkomen, eigendomsituatie van de woning en etniciteit) het oordeel van bewoners over hun buurt te voorspellen. De kenmerken waarop de bewoners hun wijk beoordelen zijn zowel fysiek als sociaal van aard.

Fysieke kenmerken hebben beperkt effect op totaaloordeel

Tussen de fysieke kenmerken van de buurt en de waardering van bewoners blijken duidelijke verbanden te bestaan. Tegenstrijdig is het belang dat bewoners hechten aan de fysieke kenmerken en de mate waarin deze aspecten doorwerken in het totaaloordeel over de buurt. Zij vinden afzonderlijke fysieke aspecten van de woonomgeving belangrijk. Toch hebben deze aspecten weinig effect op de totale waardering van de buurt.

Sociale kenmerken hebben groot effect op totaaloordeel

Sociale kenmerken van de woonomgeving zijn de bevolkingssamenstelling en de sociale interactie tussen bewoners. Sociale interactie slaat op de manier waarop bewoners met elkaar omgaan en de mate waarin men contact heeft met burens en andere buurtbewoners. Er zijn verschillende manieren waarop iemand een band kan hebben met zijn buurt. Als het gaat om het verbeteren van de leefbaarheid in de buurt, is het van belang te weten in welke mate mensen op hun buurt aangewezen zijn. Willen zij voorzieningen in de buurt gebruiken en willen zij sociale contacten op lokaal niveau onderhouden, of is men meer gericht op het bovenlokale of het regionale niveau.

Theoretisch is sprake van een vierdeling:

- De mensen die de wijk zien als *thuisbasis*. De wijk is een vertrekpunt van waaruit activiteiten elders ondernomen worden. Deze bewoners beleven in de buurt vooral hun 'thuis zijn'. In een andere omgeving doen ze aan verdere welzijnsbevordering: werk, sociaal netwerk, familieverbanden en sport. De buurt draagt bij aan hun sociaal welzijn.
- De mensen die de wijk benaderen als *community*. De wijk is de plek waar het grootste deel van hun leven zich afspeelt. Buurt en leefbaarheidsaanbod vullen sociaal welzijn in.
- De mensen die de wijk benaderen vanuit de positie van *leefbaarheidsklant*. Als consumenten gebruiken ze de voorzieningen, vaak na een nieuwe stap in hun leven. Deze 'consumenten' maken gebruik van een bovenbuurts aanbod (cursus, sporthal, park, bezoek grootouders, e.d.) en kiezen bewust voor de aantrekkelijkheid van het leefbaarheidsaanbod in de buurt.
- De *woonpassanten*. Ze wonen er alleen maar. Ze hebben weinig met de wijk en maken er ook geen gebruik van. Deze bewoners beschouwen de buurt als een (tijdelijk) dak en een plek voor slapen en eten.

figuur 2 Invulling van het sociale leven en interactie in de buurt

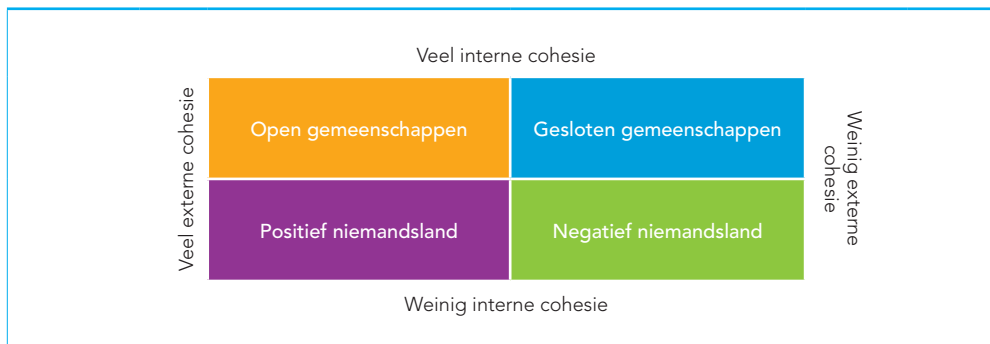
Bron: Bodd, J. en J. Hofman (1999)

Voor de sociale aspecten van de woonomgeving geldt het tegenovergestelde als voor de fysieke kenmerken: hoewel relatief weinig mensen aangeven dat ze de bevolkingssamenstelling van hun buurt en de sociale interactie belangrijk vinden, hebben deze factoren een zeer groot effect op het totaaloordeel over de buurt. Deze aspecten hangen bovendien sterk samen en versterken elkaar: mensen die over de sociale interactie én de bevolkingssamenstelling ontevreden zijn, zijn uitgesproken negatief over de leefbaarheid van de buurt.

De ene buurt is de andere niet

Sociale contacten en verbondenheid met anderen zijn vaak niet direct gebonden aan de eigen woonomgeving. Individuen die weinig sociaal gebonden zijn aan de buurt, kunnen wel veel sociale contacten hebben buiten de buurt en sociaal gebonden zijn aan andere mensen en groepen. Op het niveau van de buurt, kan een onderscheid worden gemaakt tussen buurten die variëren op het vlak van interne cohesie en externe cohesie. Met cohesie wordt bedoeld op contacten, het hebben van een steunnetwerk (al of niet op loopafstand), dezelfde opvattingen over woongedrag, contact met informele netwerken en lidmaatschap en deelname aan (buurt)organisaties en activiteiten. Deze cohesie kan intern zijn gericht (op de eigen buurt) of extern (buiten de eigen buurt).

Dit resulteert in de volgende vier typen buurten:

figuur 3 Cohesie en buurtbetrokkenheid (op basis van Hortulanus e.a., 2003)

In *open gemeenschappen* is de sociale samenhang groot met mensen en organisaties van binnen en buiten de buurt. In *positieve niemandslanden* zijn de buurtbewoners vooral op mensen buiten de buurt georiënteerd, maar hebben daar verder 'geen last van'. In een *negatief niemandsland* is het samenleven te anoniem en onpersoonlijk zodat het niet meer aangenaam toeven is. *Gesloten gemeenschappen* zijn weinig toegankelijk voor anderen.

Meer en minder sterke effecten van overlast en criminaliteit

Zowel fysieke als sociale overlast kunnen de dagelijkse leefomgeving van mensen flink verstoren. Fysieke overlast zoals verloedering en sociale overlast door interactie tussen mensen, komen vaak voor in dezelfde buurten en versterken elkaar. Daarom voelen mensen zich vaker onveilig in buurten waar sprake is van vervuiling of vernielingen. Het effect van overlast op het oordeel over de woonomgeving is vooral groot wanneer het gaat om sociale overlast. Van sociale overlast wordt gesproken wanneer men in bedreigende situaties terechtkomt zoals lastiggevallen worden op straat of drugsoverlast. In verhouding tot overlast heeft criminaliteit - diefstal, inbraak en geweldsdelicten - een minder sterk effect, hoewel de waardering van de buurt er wel degelijk negatief door wordt beïnvloed. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat mensen vaker worden geconfronteerd met overlast dan met criminaliteit.

Colofon

Het PON heeft deze publicatie opgesteld in opdracht van:

Provincie Noord-Brabant

Auteurs en redactie: het PON: drs. S. (Sjaak) Cox, M. (Maartje) Rijkers MSc, drs. J. (Jolanda) Westerlaken en C. (Claire) Hoogendijk-van Nunen MA

Redactie: Provincie Noord-Brabant: drs. B. (Berna) Kousemaker, drs. J.W. (Jan-Willem) van Herpen en drs. J. (Joleith) Keler

Tekstredactie: INKT!, 's Hertogenbosch

Fotografie (voorzijde omslag): Merlin Daleman

Ontwerp en vormgeving: Sirene Ontwerpers, Rotterdam

Druk: drukkerij Tielen, Boxtel

PON publicatienummer: 09-04

ISBN 978-90-5049-453-3

Datum: mei 2009

© 2009 het PON, kennis in uitvoering

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het PON. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan deze publicatie is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van het PON. Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan het PON geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

Meer informatie: www.hetpon.nl en www.socialeatlasbrabant.nl

Publicatie opvragen: via www.hetpon.nl en www.brabant.nl/leefbaarheid kan deze uitgave gedownload worden.

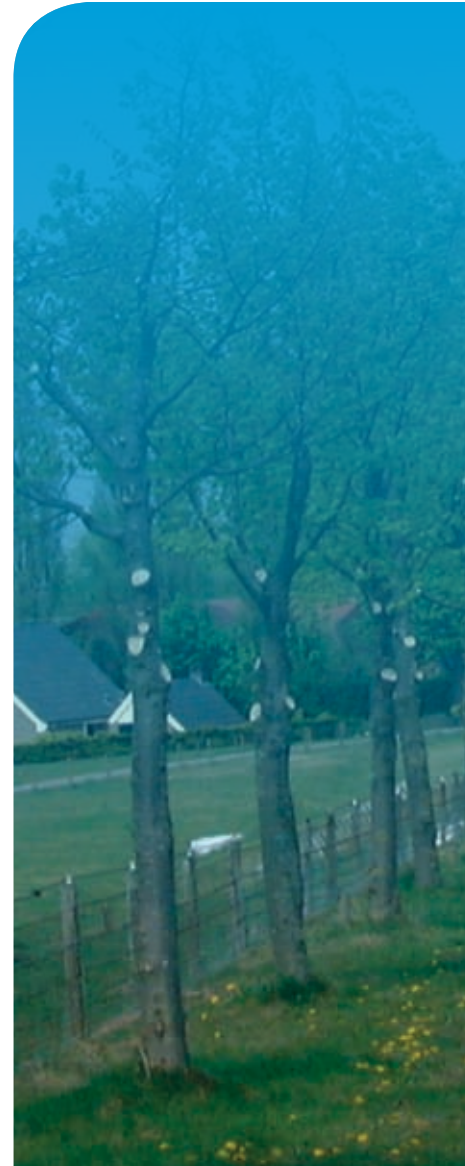
Het PON, kennis in uitvoering

Het PON is een onafhankelijk instituut voor onderzoek en advies en is gevestigd in Tilburg. Het kennisinstituut heeft ruim zestig jaar een speciale band met de provincie Noord-Brabant, het is een belangrijke opdrachtgever voor het PON. Tevens voert het PON jaarlijks een groot aantal projecten in opdracht uit voor gemeenten, de landelijke overheid, fondsen en diverse maatschappelijke organisaties binnen en buiten de provincie.

Bij alle PON-projecten ligt de nadruk op 'bruikbaarheid' voor het beleid of voor de uitvoeringspraktijk. Wij bieden naast praktisch en voortdurend gedegen onderzoek ook deskundig advies en procesbegeleiding.

Provincie Noord-Brabant

Met de programma's 'Leefbare Dorpen' en 'Leefbare Wijken' investeert de provincie Noord-Brabant in de leefbaarheid van Brabantse dorpen en wijken. Bijvoorbeeld met subsidie voor de ontwikkeling en uitvoering van Integrale dorps- en wijkontwikkelingsplannen. Ook de Brabantse Dorpen Derby is hier een voorbeeld van. Bij het verbeteren van de leefbaarheid in Brabant wil de provincie een stimulerende rol spelen; de provincie brengt betrokken partijen bij elkaar, signaleert en faciliteert en brengt eigen deskundigheid in. Kijk voor een overzicht op www.brabant.nl/leefbaarheid.

The logo for 'pon' is a blue circle containing the lowercase letters 'pon' in white, positioned vertically.

kennis in uitvoering

Leefbaarheid: feiten in beeld

Leefbare dorpen en leefbare wijken zijn voor de provincie Noord-Brabant speerpunten van beleid. De provincie wil inzicht in de huidige stand van zaken betreffende de leefbaarheid van dorpen en wijken. In de vorm van een serie uitgaven zal de leefbaarheid in beeld gebracht worden. In elke afzonderlijke uitgave staat één onderwerp centraal. Nadruk ligt op de feitelijke situatie. Waar mogelijk presenteren we ook gegevens over de subjectieve beleving van leefbaarheid.

Stationsstraat 15
5038 EB Tilburg
Postbus 90123
5000 LA Tilburg

telefoon +31 (0)13 535 15 35
fax +31 (0)13 535 81 69
info@hetpon.nl
www.hetpon.nl